Rene Lafon hil da

BILBOKO EUSKALTZAIN eta TBILISSI-ko "HONORIS CAUSA" IRAKASLE

Arcachon-go bere bizilekuan Euskaltzaingik jakintsuenetako bat itzali zaigu Otsailaren 4-ean ; eta guztiz egokia eta beharrezkoa iruditzen zait orain haren lanen berri labur-ki emaitea, eta egin behar litzatekeen zerbait bederen idarokitzea.

René Lafon ez zen sortzez euskalduna : Mérignac-en (Bordalen beraz) orain dela 75 urte jaioa, 27 urte zituelarik hasi zen euskaraz ikasten. Eta ikasi nahiz, non ? Eta Lorrara jo zuen, Basaburuko zuberotar herriska bakoitzera. Lafon « euskaldun herriu » zen, hitz batez.

Ez zuen halere xuberera ikaskizun bakartzat izan ; euskararekin batera georgiera ikasten baitzuen orduan (Stalinen hizkera bera), baita kabardera ere (Kaukasoko beste hizkuntza bat).

Filosofi-irakasle gisa hasia zena, horrela, beto-betean abiatu zitzaigun Kaukaso-logian eta euskeraren beraren azterketan barrena. Gerrate denboran alemanen preso egon zenean, zigorkide zituen baxenabartar batzuk baliatu zituen euskara hobeki ikasteko ; eta, hori dela-ta, gure frantses euskaltzaleak Alemanian... eta kontzentrazio-eremuetan... hobetu zuen bere euskara ! Ez baita eguneroko ogia. Aitzekiatan ari ohi diren gure artekoek halakoio jokabide horretan zer ikasirik...

Euskara erakasle Bordelen

Eta Larruñeko egoillar berriak gailurrik gorenak iritsi zituen urteetan barrena. Dalera Bilboko Euskaltzain eta Tbilissiko « honoris causa » irakasle (Georgian, alegia). Bordaleko Unibertsitatean izan zen gero euskal katederaren kargudun. René Lafonek berejakintzaren aral handi bat eskaini dio euskarari eta Euskal Herriari.

Gutxitan mintzatua naiz ni Lafonekin. Baigorrin orain dela hamaika urte, Haritxelharren sartzerakoan, xuberotaz eman zigun hitzaldia ez dut ahantzi. Bordaleko ikasleek diotenez, bestalde, « oso zailak » izaten ziren Lafonen ikasaldiak. Beraz baru Lafon ezagutu eta gurutzatu duten euskaltzaleek besterik idatz dezakete.

Lafon, beraz, izkribuetan ezagutu dut nik. Hots, iruditzen zaidanez, Lafonen ekarria ez da batere ezaguna euskaltzaleen artean ; eta hau tamalgarri izateaz gain, oso kaltegarria ere bada. Ezen bekin eta berriz esaten baitugu geure hizkuntzaren urozok bihozkaden eta zozokerien mailatik at ateratzi nahi ditugula. Hots, helburu txalogarri horri buruz, guztiz laguntza bikaina izan dakigute Lafonen lana. Baina Lafon euskaltzale aparta ez ezagun dugu... euskaltzaleok !

René Lafon jakintza-gizona zen oso-osoki « membre correspondant de l'Institut » ez baita edonor Frantzian). Eta, halaz ere, benetan hunkitu izan naute haren izkribuek. Baita ikerketarik idorrenek ere (« Système du Verbe Basque » delakoak esate baterako) argi harrigarriz bete naute ; eta bere bihotza mintzatzera utzi duelarik, beti egiaren eta auaren zorrotza nabaitu dut.

Nun dira Lafonen lanak ?

Nola irakur, ordea, Lafon ? Non ? Hona benetako koska. Lafonen izkribuak sakabanaturik daude. Eta horrengatik jaurti nahi nuke hemendik gaur, neure artikulu apal honen bitartez, eskahide bat : zergatik ez Lafonen lanen Antologia bat prestatu eta argitaratuko ? « Système »-ren laburtzapen edo bilduma batekin batera, esate baterako, « Word »-en, « Amigos del País »-en, « Oruma »-n, eta beste anitz aldizkaritan erdi galdurik dauden artikulu eta liburuskak.

Hori eta gehiago merezi luke Lafonek, eta Euskal Herri osoak irabaziko luke izkribu nagusiak bederen eskuarrean izanda.

Agian bai, beraz. Eta zorionak alde honetatik Euskaltzaindiko Lehendakari-ordez der J. Haritxelharri, beher hau nabairuz « La Langue Basque » deritzan izkribua Lafonek 1966 an idatzia) argitara eman due lako. (Ikus Bulletin du Musée Basque, n° 60, 1973, Bayonne)

Baldinba proposamendu hauek maraituko !

Zer hoberik Lafonei gorantzan ?

LARRESORO.

(Segida gero).

HITZAK

Xuberera : Xuberoko mintzaira.
Georgiera : Georgiako mintzaira edo hizkera.
Aferkaiera : Ikerketar.
Gerrate : Gerla denbora.
Iritsi : Garraitu, heldu.
Gailur : Kasko.
Aral : Hegal.
Tamalgarri : Damugarri.
Benetan : Zinez.
Nabaitu : Senditu.
Garaia : Denbora.
Sakabanaturik : Barreaturik.
Jaurti : Aurtiki.

Hitz on bat
EZ EROS MUBLERIK
IKUSTERA JOAN GABE
Maison PARAGE
6 et 8, rue Marengo
BAYONNE

ELIZA-BERRI

Goza-mende, gose-mende

Xuhurki bizitzen ikasia ginuen. Gauzak nola balia, kasu egin behar. Arropak azken pirureino higa : orduko etxekanderek bazakitela pedaxetzen eta pasaiatzen ! Jatekorik ez fundi ; oroz gainetik, ogi kaxko bat ere ez bota, gauza sakratua baitzen ogia.

Eta gero, zonbait urte barne, zer da gertatu ? Jainkoari esker, eta gizonen jeinuari eta lanari esker, bizi-moldeak hobetu, aiseria gehixago gutartean sartu. Lehengo xuhurlege heiek aintzinek ahantzi ; oraiko legea : balia-ahala balia, goza-ahala goza, gauzak ibil nola nahika, besagainka, itzulipurdika.

« Secours Catholique » delakoaren kasetan, irakurle batek galde bat egiten du : « Errablan nago, ikusiz ostatuetako zikin-untzietan, edo trein horietan, hoinbertze ogi puska botatuak. Lehen, baginuen ogiaren errespetua. Ni ote naiz moda xahar ? Zuk zer pentsatzen duzu ? » Eta kasetalariak arrapostu : « Nik zer pentsatzen ? Deus ez pentsatzen, konduak ba haatik egiten : Frantses bakotxak botatzen baditu ehun grama ogi, horra aldi bakotx bortz miliun kilo, beraz bortz mila tona, edo hamar tonako bortz ehun kamiuntara : Indietako 60.000 haurren urte oso bater hazteko behar dena. »

Zure edo ene ogi poxia, gauza ttipia ; denenak bil-eta, zer meta !

Ba, bainan orroitu behar baita, badirela Indietako haurrak ; badirela Afrikan, idorte izigarri batzuen ondotik, goseak biltzen dituen jendeak, milaka eta milaka. Ethiopia hortan, misionest batek kondatua : « Jatekoa partekatu ondoan, haurrak ikusi ditut oiloak bezala hazkarroka lurrean, purruxka zonbait bildu nahiz ; bertze batzu, jateko emailen ondotik ibiliki, zakuetarik erortzen ziren bihien biltzeko.

Goza-mende balinbada hemen, gose-mende baita ainitz tokitan.

« Zure etxean baliatu gabe daukazun ogia, gose denaren ogia da ; zure armairuen dilindan dagon arropa, buluzirik dagonaren arropa, alferrik daukatzun oinetakoak, untutsik dabilen pobrearen oinetakoak ; gorderik daukazun dirua, pobrearen dirua : egiten ez duzun emaitza, horra zure ohointza. »

Nor da hola mintzo ? Komunixt errablatu zonbait ote ? Ez, apezpiku bat, laugarren mendeko apezpiku saindu bat : San Basilio. Haren hitzak berak dauzku egun errepikatzen Aita Sainduak, Garizuma hau hastearekin.

« Barur-denbora izan da beti Garizuma. Orai, Elizaren legea ez balinbada, lehen bezala, xehetasun guzietan sartzen, noiz zer jan, nori zer haizu, iduritzen zaut sekulan baino gehiago badugula egiazko beruraren konprenitzearen beharra :

— lehenik, gure buruari bortxa behar dugu egin, goza-mende hunek ez galtzan ito, eta beti gogoan atxik dezagun Garizumako lehen igandeko ebanjeliotik ziona : gizona ez dela bakarrik ogiz bizi ;

— bigarrenik, jan-edan, libertimendu edo gainerateko-etan xuhurkiago ariz bazterrerat emaiten dugun dirua, ez dugu altxatu behar, geroxago guhauk doblezka gozatzeko, bainan beharduenentzat eman. Ez dugu parada eskasik : bertzeak bertze, eliza guzietan muntatzen da Garizuman, gose direnen alderako laguntza.

Ez ibil estakuru-keta : laguntza hori deus ez dela, gobernuek dutela mugitu behar, erresumen arteko legeak direla berritu behar. Legeak berritu : egia handia ; bainan legeak berritu arte hortan ? Eta gero, legeak nork egiten ditu ? Gizonek. Gizon bihotzdunek eginen dituzte lege zuzenak. Bihotzaren orde moltsa duten gizonek zer lege eginen dute ?

Gizonaren bihotzak behar du berritu. Girixtinoeri dei hori egiten dauku Garizumak.

J. H.-U.

Irakur HERRIA,
Har abonamendu bat.
Igor urrun direner.

→ ZUEN LUNETAK HAUTATZEKO
ikus M. GUITTON
Optique des Terrasses
CAMBO-LES-BAINS — Tél. 25.78.04
Assurantzek onhartuak
Egun oroz idekia,
astelehen eta astearteaz kanpo

Kultura saileoan

Baionako ikastolak muntatu mintzaldia

Arrakasta ederra izan du Aita Xarritonen mintzaldiak eta jendeak biziki maitatu ditu hor izili solasak

Ur freskoa iturritik doan bezain gozoki esplikatu du mintzazaileak nolaz egin duen bere ikertze lana eta zer den lan hori. Nolaz egin duen ? Zatika bere biziaren istorioa bera egin dauku, hor sendiltzen baiginuen biziki hemendik, errootarik bereatik, heldu zitzaion galde bati emaiten (edo hedezen emaiterat entseatzen) zen erantzun bat zela ikertze lan hori. Ttipi ttipitik etxean, amaren altzoan ikasi mintzaira eta hunekin mintzairak berak dakarren sendi moldea bera, sozietatetik baztertua nola ikusi duen eta lagunekin, ixtudioetan, liburuetan, solas-aldietan pentsaketetan zer erantzun bide atxeman dion egitate horri. Horra nolaz egin duen lan hori Aita Xarritonek.

Zer den lan hori ? Kultura eta teologia gaien heren haitan, azken denbora hauetan, ikus ditazken aldaketen istorio bat, eta aldaketa horien arrazoiren funtsa. Hala nola atzo kultura, jende ongi ikasien jauntzi bat bezala ikusia zen : liburu ederren irakurtzea, margo politen konprenitzea eta maitatzea musika handiaren entzutea... Gaur berriz kultura eliztezin gizonen *izaitea bera* dela pentsatzen delarik.

Artzainen kultura bat, laborarien kultura bat edo ingelandoreen kultura bat badandela pentsatzen delarik. Eta hori, ez da jauntzi bat (ahalaz ederra) gainetik ezartzen dena, baina presuna bakotxaren *norta-suna bera, hunen izaitea*, den bezala buruttik buru.

Teologian ere zer aldaketa ! Atzo gizonaren salbatzea bakar bakarrik pentsatzen zen dogma edo egia betiereko daten bitartez. Gaur berriz gehiago behatzen da gizonaren libratzeari, eta mundu huntan berean libratzean edo libratze horri hastapen baten emaitear. eta gizonek berek zer bide ibiltzen duten mundu gainditu helburu hortarik hurbiltzeko.

Ez da errex oren bat pasaturik iraun duen mintzaldi aberats horren bilduma, bizpa hiru lerrotan presentatzea. Galde hainitz ere eginak izan dira ondotik, bereziki euskaldunek libro izaiteko, euskal herriaren libratzeari buruz eta euskararen irakastearen inguruan. Ez ziren han bildu guziak euskaldunak sortzez, bainan iduri zuten, denek, euskaldun izaiteari eta izaite horren ...ri biziki atxikiak zirela. Eta horrek ere loriatu gaitu...

Ondotik, usaian bezala, euskal erakustokiko sagardotegian, izan da kantu, dantza, musika eta omore on

Ahantzi gabe Baionako ikastolari bilkura horren ... zaizkon dira laguntza ederra.

Deneri esker mila eta beste aldi arte.

ERREBISTA BAT

Otsaileko « Esprit » aldizkariak Ken Kirby zinema egilearen artikulu bat (hogoi hosto) badakar.

« Dorroka, la lutte des Basques » deitu filma bat egin du zinemalari hunek ixilka euskal herrian eta orduan egin solas aldiak eta ukan dituen harro emanak kondatzen ditu. Balio du irakurtzea, zen, maleruski, O.R.T.F. delakoak (eta hitza kudeatzeko eman gaiñera) ez du pasatuko Ken Kirbyren filma Europako herri gehienetan pasatua delarik ... ...

R. KANBLONG.